

YENİ KARANLIK YÜZYIL

BİTMEYEN SAVAŞ

NURAY
MERT

Araştırma
İnceleme

Nuray Mert, 1960 Trabzon doğumlu. Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve B. Ü. Fen ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimi gördü. B. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü'nden yüksek lisans ve aynı enstitünün Siyaset Bilimi bölümünden doktora dereceleri aldı. Nuray Mert'in çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış makale ve yazılarının dışında Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış, İslam ve Demokrasi - Bir Kurt Masalı, Hep Muhalif Olmak, Merkez Sağın Kısa Tarihi, Batı İslam'ı Çok Sevmiştii ve Cumhuriyet Tarihini Yeniden Okumak adında kitapları bulunmaktadır. Prof. Dr. Nuray Mert İstanbul Üniversitesi'nden emekli olmuştur.

YENİ KARANLIK YÜZYIL

Bitmeyen Savaş

Yazan: Nuray Mert

Editör: Kemal Küçükgedik

Yayın hakları: © 2024 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Ekim 2024 / ISBN 978-625-6162-14-3

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Taylan Polat

Sayfa uygulama: Gökçen Yanlı

Baskı: Ana Basın Yayın Gıda İnşaat San. ve Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.

Güven İş Merkezi, No: 6/13 Bağcılar - İSTANBUL

Tel. (212) 446 05 99

Sertifika No: 52729

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Yeni Karanlık Yüzyıl

Bitmeyen Savaş

Nuray Mert

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

İçindekiler

Teşekkür	9
Giriş.....	11
Neden yazmalı?.....	15
Ne yazmalı?	19
Birinci Bölüm: Tarihın Sonu'nun sonu	27
Tarihın Sonu'nun savaşıla imtihanı	35
İkinci Bölüm: Tarihın hayaletleri	43
Yirminci yüzyılın emperyal savaşıları.....	49
Komünizmle mücadele ve İkinci Dünya Savaşı.....	59
Üçüncü Bölüm: Eski/Yeni Soğuk Savaş.....	77
Yeni karanlık devrin yeni Soğuk Savaşı.....	91
Bitmeyen savaş.....	97
Dördüncü Bölüm: Şimdi'nin uzun, geçmişin kısa tarihi: Emperyal "geçmiş"	103
Yeniden yeni oryantalizm	119
Beşinci Bölüm: Despotların demokrasisi.....	129
Milliyetçi demokratlar.....	137
Nefret etme özgürlüğü.....	143
Altıncı Bölüm: Filozof krallar	157

Yedinci Bölüm:	Acı portakallar.....	171
Sekizinci Bölüm:	Kötülerle kötülerin savaşı	189
	Liberal militarizm	197
Dokuzuncu Bölüm:	Neo-liberalizmin sonu liberal militarizm mi?	209
	Neo-liberalizmin neo-liberal eleştirileri ...	221
Onuncu Bölüm:	Son söz.....	233
Dizin.....		243

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Teşekkür

Başta bu kitabın yazılmasında, önerileri ve katkıları için genç meslektaşım, dostum Doç. Dr. Polat S. Alpman'a büyük bir teşekkür borçluyum. Bir büyük teşekkür de Türkiye ziyaretlerinde yaptığımız ufuk açıcı sohbetler ve üşenmeyip yıllardır bana taşıdığı ve beni tanıştırdığı kitaplar için Kanada'da yaşayan sevgili arkadaşım ve meslektaşım Doç. Dr. Sedef Arat-Koç'a. Son olarak beni düşünsel alanda sürekli besleyen sevgili arkadaşlarım Prof. Dr. Namık Sinan Turan, Prof. Dr. Adil Baktıaya ve genç meslektaşımız Uğur Altuntaş'a çok teşekkür ediyorum.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nda, Müttefik Güçler'in bombardımanları sonucu Hollanda'da on bin, Fransa'da altmış bin, İtalya'da altmış bin ve Almanya'da yüz binlerce sivil öldü. Amerikan bombardımanı altında Japonya'da bir milyona yakın sivil hayatını kaybetti. Malum, Japonya'ya atom bombası atılmıştı ve bu korkunç silahın yarattığı uzun vadeli sonuçlar ölüm sayısına dahil edilmedi. Bu hatırlatmalarla başlayan bir yazının amacı, olsa olsa savaşların korkunç yüzüne işaret etmek diye düşünebilirsiniz ama öyle değil. Böyle başlayan bir yazı bu trajediyi “varoluşsal bir savaş için anlaşılabilir bir seçim” olarak tanımlıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın “Nazizm ve faşizme karşı mücadele” ahlaki misyonunun kullanılan araçları meşrulaştırdığı iddia ediliyor. Bu görüşü ileri süren yazara göre Rusya-Ukrayna ve son İsrail-Filistin savaşları da böylesi varoluşsal savaşlar. Daha dramatik olanı, bu yazı İsrail'in Refah'ta Hamas'a karşı operasyonda 45 sivili öldürmesi ardından yazıldı. Yazar böyle bir olay sonrasında ABD'nin İsrail ve Ukrayna'ya sivil ölümler konusunda baskı yapmasının insani gerekçelere dayansa da uzun vadede müttefiklerini zorlamaktan başka bir sonucu olmayacağını altını çiziyor. Amerika'nın daha önce nasıl savaştıysa, müttefiki olan Ukrayna ve İsrail'in de aynı şekilde savaşmak durumunda olduğunu anlaması gerektiğini vurguluyor.¹ Üstelik bunu söyleyen, görüşleri marjinal kabul edilebilecek, şahin bir aşırı sağcı değil, liberal bir gazetede köşe yazarı olan bir liberal. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği geride kalırken vardığımız nokta bu.

---

1. Bret Stephens, “Assesing how wars won”, *The New York Times*, 30 Mayıs 2024.

Aynı gazetede kısa bir süre önce İkinci Dünya Savaşı sonrası barış yıllarında atom bombası denemelerinden nasibini almış Amerikalı bir askerın yeğeni olan Ariel Kamıner'in bir yazısı yer almıştı. Kamıner, patlama sonrası etkileri ölçmek için amcasının kasıtlı olarak radyasyona maruz bırakıldığını iddia ediyor. Kamıner'in amcası 16 yaşında, o zamanlar ırklara göre ayrışmış Amerikan ordusuna yazılmış ve daha sonra atom bombası denemelerinde görev alan bir bandoda yer almış. Beyin tümöründen öldükten sonra büyük bir ihtimalle bu süreçte zarar gördüğü teyit edilmiş. Asıl önemlisi, savaşın ardından geçen elli yıl boyunca emekli askerlerin, doktorlar dahil, bu deneylerden herhangi birine bahsetmesi yasakmış. Atom bombasının mucitlerinden Oppenheimer'in hayatına ilişkin 2023 yılında vizyona giren ve çok ses getiren filmin ardından Kamıner, bu icadın tek kurbanının Oppenheimer'in kariyeri olmadığını hatırlatmak için bu yazıyı yazmış.²

Malum, savaştan sonra pek çok ülke atom bombası ve nükleer silah sahibi oldu. Bu süreçlerden kaç kişinin benzer şekilde etkilendiğini bilmiyoruz. Halihazırda sadece İran'ın atom bombası üretmesinin engellenmeye çalışıldığını biliyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonrası uzun barış yılları, işte böyle bir barış anlayışının hâkim olduğu yıllar oldu. Geldiğimiz noktada keşke savaş ve ardından gelen "barış" yıllarında yaşananların insanlığa maliyetini sorguluyor ve tartışıyor olsaydık. Tam tersi oldu, "Amerika'nın önceki savaşlarda izlediği yol" kıymete binmekle kalmadı, bir kez daha barış için savaş ve de kıyasıya savaş çığırtkanlığı öne ıktı. Rusya'ya karşı Ukrayna'ya destek adı altında savaş zorunluluk, askeri harcama ve hazırlıklar tedbir olarak pazarlanmaya ve hatta "demokrasi ve küresel barışı savunmak" adı altında yüceltmeye başladı.

Kısacası yeni bir karanlık devrin önünün iyice açıldığı bir dönemdeyiz. Berlin Duvarı'nın yıkıldığı yıl, 1989'da bittiği varsayılan "kısa yirminci yüzyıl" ardından başlatırsak, uzun geçecek

2. Ariel Kamıner, 'Oppenheimer, my uncle and the Bomb's lasting secrets', *The New York Times*, 13 Mart 2024.

yirmi birinci yüzyılın “karanlık bir yüzyıl” olma ihtimali yüksek görünüyor. Tam da bu nedenle dünyada olan bitenlere not düşmek, her zamankinden daha önemli hale geliyor. Özellikle yirminci yüzyılın son on yılları ve yirmi birinci yüzyılın ilk on yıllarını içeren en az elli yıla tanık olan benim kuşağımdakilerin söyleyeceği bir şeyler olmalı.

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Neden yazmalı?

Doksanlı yıllardan bu yana, ağırlıklı olarak Türkiye’de ve genel olarak dünyada olan bitene dair politik yorumlar yazıyorum. Akademik alanda doğru olanın her konuda ahkâm kesmeye çalışmak yerine, kendi konusuna odaklanmak olduğunu düşündüğüm için ben de Türkiye’de modernleşme, laiklik ve İslamcılık konularının sınırları içinde kalmaya çalıştım. Politik aktivist ve siyaset yorumcusu olarak ise yine daha ziyade Türkiye’ye ilişkin konular öne çıktı.

Altmış yaşını geçince insan kendi hayat süresinin de tarihin bir parçası olduğunu daha iyi anlıyor, özellikle de siyasal ve toplumsal gelişmeleri izleyen biri olarak “zamana tanıklık” önemli hale geliyor. Dahası, kişisel tanıklıklar, edindiğimiz birikimler yaş ilerledikçe belli bir olgunluk düzeyine erişiyor, o düzeyden yazmak gençlere zaman tasarrufu sağlar diye düşünüyorum. “Tanıklık” deyince de insan ister istemez kendini önemsemekten kaçınmaya çalışıyor; öyle ya, ben o kadar da önemli biri değilim, siyasetçi değilim, yüksek bürokrat değilim, halk lideri değilim, tarihsel-siyasi süreçlerin doğrudan içinde olmadım diye düşünüyor. Diğer yandan sıradan biri olarak da savaş, sürgün, kıtlık gibi dramatik deneyimler yaşamadım düşüncesi ağır basıyor. Oysa özellikle de siyasal, toplumsal olayları izleyen biri olarak tanıklıklarımız önemli. Aksi takdirde tarih bir yandan önemli aktörlerin, diğer taraftan dramatik olayların kaydından ibaret oluyor. Akademisyenliğin kendine dair jargonu ve kendi deneyimini, görüşlerini dışarda tutmak gibi kısıtları var. O nedenle hepsini içinde barındıran muhabebeler yapmak hiç de fena bir fikir olmayabilir.

Belli bir yaştan sonra tanıklıkları yazmak lazım ama bu çok zor bir iş. Bu yüzden ben de birçokları gibi daha kişisel ve özellikle bu ülkeye dair doğrudan tanıklıklarımı yazmayı ertelemeye devam ediyorum. Diğer taraftan geçen birkaç yıla kadar “tanıklık”tan anladığım, Türkiye’de yaşananlara dair tanıklıklarla sınırlıydı. Oysa belli bir ömür aralığında sadece yaşadığımız ülkede değil dünyada yaşananlara da şahit oluyoruz. Rusya’nın Ukrayna’yı işgaliyle başlayan süreç, benim yaşındaki neslin nelere tanık olduğunu bir kez daha düşünmeme vesile oldu. Sonuçta biz İkinci Dünya Savaşı sonrası hâkim olan dünya düzenine doğduk, ucundan da olsa Soğuk Savaş dönemine tanık olduk.

Lise yıllarına bile varmadan kendini solcu sayanlardan biri olarak, yetmişli yıllardan itibaren Türkiye’de yaşananların farkında olmaya çalıştım. Üniversite yıllarının başında ise 12 Eylül 1980 askeri darbesine ve sonrasında yaşanan dönüşümlere tanık olduk. Olup bitenlerin ülkede yaşananların ötesinde, Soğuk Savaş döneminin bir parçası olduğunu sonradan kavradık. Olaylar zihnimizde canlı izler bıraktı, geri dönüp yeniden değerlendirmemiz gereken izler. Seksenli yıllardan itibaren Türkiye’de sol siyasetlerin aldığı darbenin bizim ülkemizdeki sonuçlarının ötesinde, bütün dünyada şimdi neo-liberalizm olarak bildiğimiz dalğanın yükselişine tanık olduk. Sovyetler Birliği’nin çöküşüne ve Soğuk Savaş’ın sonunun ilanına şahit olduk. “Soğuk Savaş bitti” denirken savaşların bitmediğini, hatta bölgesel olarak sıcak savaşlara döndüğünü, askeri müdahalelerin önünün açıldığını, Irak’ta Körfez Savaşı’nı, Yugoslavya’da iç savaşı gördük. Başta Afrika olmak üzere, dünyanın dört bir yanında yaşanan iç savaş ve çatışmalara herkes gibi uzak düştük. Yirmi birinci yüzyıl kâbus gibi başladı; 11 Eylül terör saldırıları sonrası, “terörle savaş” terörüne tanık olduk.

Ben bu yıllarda özellikle Ortadoğu’ya odaklandım. Bu bölgeyle çeşitli vesilelerle seyahat etmeye başladım; kimisi toplantı, kimisi gözlem amaçlı seyahatlerle Suriye, İran, Mısır, Lübnan, Ürdün, Tunus, Fas, Yemen, Pakistan, Katar, BAE, İsrail, Filistin, Irak, Umman’ı kapsayan, Büyük Ortadoğu denilen coğrafyayı pek çok kez ziyaret ettim. Bu gezilerin bölgede olanlara dair yazdıklarım

çok faydası olduğunu düşünüyorum. Nitekim en başından Arap Baharı'nın pek de bahar olmadığını düşünmüş olmam, bu coğrafyaya yoğunlaşmamın sonucuydu. Dahası, Arap Baharı'na giden süreçte Ortadoğu'da yaşananlar, seksenli yıllardan Doğu Bloku'nun çözülmesi sürecini bir kez daha yeniden düşünmemi sağladı.

Tabii dünyayı izlemek için illa olayların geçtiği coğrafyayı görmek gerekmiyor ve yetmiyor. Soğuk Savaş'ın bitişi takip eden yıllarda dünyada yaşanan büyük değişimi, bu konularla uğraşan herkes gibi ben de büyük bir ilgiyle izledim. Doksanlı yıllar neo-liberal söylemlerin hâkim paradigma olduğu yıllardı. Ukrayna Savaşı bu paradigmanın açıkça iflasını gözler önüne serdi; küreselleşmenin sonu geldi, neo-liberalizm iflas etti, jeo-politik geri döndü, yeni bir Soğuk Savaş dönemi başladı. Düne kadar hâkim paradigmalar, ana akım siyaset ve medya söylemlerine karşı çıkanlara burun kıvrılıyordu. Artık öyle değil ama bu sefer de geçmişin ezberlerini sorgulamaktan ziyade, onların yerini yeni ezberler alıyor. Bu yeni ezberler, özellikle "Soğuk Savaş'ın sonu" ile başlayan devri bir "masumiyet çağı" olarak resmedip Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile "masumiyetin sonu"nu ilan ediyor. Bu çerçevede yeni bir savaş çığırtkanlığı ve karanlık bir devrin başlangıcı meşrulaştırılıyor.

Doksanlı yıllardan bu yana giderek neo-liberal ezberlere rehin düşen liberal sol düşünce ve siyaset, bu kavşakta ciddi bir yara daha almıştı. İki binli yılların başında, ABD öncülüğünde Afganistan ve Irak'ın işgali çerçevesinde sol düşünce dünyasında çok ciddi bir kırılma yaşanmış, Christopher Hitchens gibi bazı sol kökenli aydınlar ve o zamanlar siyasetçi kimliği de kazanmış olan yazar Václav Havel işgallere destek vermişti. 2003 Irak işgali bu açıdan sert tartışmaların yaşandığı bir dönüm noktası olmuştu. Şimdilerde benzer bir süreç Ukrayna Savaşı çerçevesinde yaşanıyor ancak bu kez tartışma alanı çok daha kurak. "Otoriter rejimlere karşı liberal demokrasilerin savaşı" olarak tanımlanan Ukrayna Savaşı'na dair sorgulayıcı yaklaşımlar son derece cılız.

Tüm bunları düşünmek için kuşkusuz altmışlı yaşlarda olmaya gerek yok ama son elli yılı siyaset izleyerek yaşamış olmak kitabı bilgilere çok şey ekliyor. En azından ben son birkaç yıldır

bu duygu içindeyim. Doksanlı yıllarda Soğuk Savaş'ın sonu ilan edildiğinde, "Rusya ve Doğu Avrupa'da 'demokrasi' kazandı" dendiğinde, "Acaba?" diye düşünmek büyük bir yalnızlıktı. Doksanlı yıllardan itibaren liberal sol söylemlerin kapitalizm eleştirilerini boşladığına dair bir şey söylemeye kalkışmak "modası geçmiş solculuk" olarak küçümseyiyordu. Üstelik yaşınız ve kafa karışıklığınız itibariyle, baş edilmesi zor bir yalnızlık ve küçümseme. Dahası, bir yanda kapitalizm ve emperyalizm eleştirilerini eski moda solculuk olarak görenlere karşı dünyada olup bitenleri değerlendirmekte yetersiz kalan sol ezberler arasında inanılmaz bir boşluk vardı.

Türkiye'de herkes doğal olarak öncelikle Türkiye'de olanlarla meşguldü. Doksanlı yıllardan itibaren bizim liberal sol çevreler demokratikleşme sürecini AB üyeliğine destek olarak görüyordu. İki binli yıllara gelindiğinde, AK Parti'nin iktidara gelmesiyle iç siyaset tartışmaları alevlendi. Sağ ve sol liberallerin pek çoğu, o sırada AB üyeliği siyasetini izleyen AK Parti'ye destek verirken, diğer bazıları "dincilikle mücadeleyi" öne çıkarıyor, bunun dışında kalan alan daralıyordu. Dünyada olan bitenlerin tartışması, bizden uzağa düşüyordu. Tüm bunları Türkiye'ye dair tanıklık olarak erteleyelim ve şimdilik geçelim. Ancak en entelektüel çevrelerde dahi dünyada olan bitenlere dair kopukluk hâlâ devam ediyor. Tam da bu nedenle, Türkiye dışında olanları tartışma konusu yapmak daha da önem kazanıyor.

“Yeni bir karanlık devrin önünün iyice açıldığı bir dönemdeyiz. Uzun geçecek yirmi birinci yüzyılın ‘karanlık bir yüzyıl’ olma ihtimali yüksek görünüyor. Tam da bu nedenle dünyada olan bitenlere not düşmek her zamankinden daha önemli.”

Soğuk Savaş, aslında İkinci Dünya Savaşı’ndan daha önce başlamıştı ve Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla da sonlanmadı. Günümüzde hâlâ devam ediyor. Rusya-Ukrayna Savaşı bize bu gerçeği tüm açıklığıyla gösteriyor. Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle hegemonyasını ilan eden ABD ve neo-liberal politikalar, bir kez daha saldırıya geçip savaştan beslenmeye, savaşı körüklemeye devam ediyor. Soğuk Savaş’ı aratmayan bir kesinlik ve tarafgirlikle, her savaşta olduğu gibi bu savaşta da bir taraf seçmemizi, bir tarafı desteklerken savaşı da desteklememizi bize dikte ediyor.

Küresel çatışmanın körüklendiği, askeri ittifakların öne çıktığı, “demokrasi mücadelesi” adı altında savaşların kutsandığı bu karanlık döneme itirazların, liberal militarizmle baskılandığı yüzyılın ilk çeyreği geride kalırken, gelecek ufkunda bitmeyen bir savaş görünüyor.

